

Ο ιστός της αράχνης

«Ομλάντινα» στα σερβικά σημαίνει «Νεολαία». Αυτό το όνομα έδωσαν στην οργάνωση που δημιούργησαν οι Σέρβοι φοιτητές στη Βουδαπέστη (1848) με καταστατικό σκοπό την φιλολογική ενασχόληση. Η Ομλάντινα γρήγορα μεταβλήθηκε στην πιο δραστήρια μυστική οργάνωση για την απελευθέρωση όλων των Νοτιοσλάβων από τον αυστριακό ζυγό. Στα 1866, για μια ακόμα φορά, οι Ούγγροι επαναστάτησαν ενάντια στους Αυστριακούς. Κατάφεραν να αποκτήσουν αυτονομία με την δημιουργία της δυαδικής Αυστροουγγρικής αυτοκρατορίας. Την ίδια χρονιά, η έδρα της Ομλάντινα μεταφέρθηκε στο Νόβισαντ, την πρωτεύουσα της Βοϊβοντινα, πάνω στον Δούναβη. Από τη στιγμή εκείνη, η εξάπλωσή της ήταν ραγδαία, συγκαταλέγοντας ανάμεσα στα μέλη της και τον Μιχαήλ Ομπρένοβιτς. Στα 1871, η ουγγρική αστυνομία εξάρθρωσε το τμήμα της που δρούσε στη Βουδαπέστη αλλά η οργάνωση συνέχισε να απλώνεται στις νότιες περιοχές, ενώ η έδρα της μεταφέρθηκε στο Μαυροβούνιο. Αργότερα, από τις τάξεις της θα ξεπηδούσαν τα στελέχη του Ριζοσπαστικού σερβικού κόμματος, αλλά εκείνη την εποχή απέκτησαν επαφή με την ηγεσία της οι Ρώσοι πράκτορες που δρούσαν στα Βαλκάνια. Η συμφωνία αφορούσε κοινή δράση για την επίτευξη των σκοπών του πανσλαβισμού στα Βαλκάνια.

Η Ρωσία είχε ανακτήσει τον έλεγχο του Ευξείνου Πόντου και είχε ολοκληρώσει την κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής ως τα νότια σύνορά της, περιμένοντας τη στιγμή που θα τη συνέχιζε ως το Αιγαίο. Οι Ρώσοι πράκτορες διέτρεχαν εκείνον τον καιρό την Βαλκανική χερσόνησο προετοιμάζοντας το έδαφος για την τελειωτική εφαρμογή του «σχεδίου Ιγνάτιεφ». Σχεδίαζαν επαναστάσεις στην Βοσνία, στην Ερζεγοβίνη και στη Βουλγαρία, χρηματοδοτούσαν τους Έλληνες λήσταρχους, ώστε με την δράση τους να δυσφημούν την Ελλάδα στην Ευρώπη, και έρχονταν σε απευθείας συνεννοήσεις με το Μαυροβούνιο και τη Σερβία, για τον συντονισμό των ενεργειών στην περιοχή. Μέσα σε αυτό το κλίμα, ο ηγεμόνας των Σέρβων, Μιλάνος, προσπαθούσε να αναθερμάνει την ελληνοσερβική συνεργασία κι ο αντιπρόσωπος της Ρωσίας στο Βελιγράδι ρωτούσε τον Έλληνα ομόλογό του

αν εξακολουθούσε να ισχύει η ελληνοσερβική συνθήκη του 1868.

Το επίσημο ελληνικό κράτος έμοιαζε κουμπωμένο, καθώς τα πανσλαβιστικά σχέδια του τσάρου ήταν από καιρό γνωστά, αν και αγνοούσε ακόμη την δράση των πρακτόρων. Αντίθετα, στην Ελλάδα έβρισκε έδαφος να αναπτυχθεί ένα ρεύμα που ευνοούσε την ελληνοτουρκική συνεννόηση. Διαλύθηκε μόλις άρχισε ο εποικισμός της θεσσαλικής πλευράς

των ελληνοτουρκικών συνόρων από Κιρκάσιους που μεταφέρονταν εκεί με σκοπό να δημιουργηθεί μια ζώνη αλλοφύλων και αλλοθρήσκων ανάμεσα στον ελεύθερο και τον υπόδουλο Ελληνισμό.

Η επανάσταση στην Ερζεγοβίνη εκδηλώθηκε το 1875.

Οι κινήσεις του τσάρου

Οι Ρώσοι είχαν την ελπίδα ότι πρώτοι θα ξεσηκωθούν οι Βούλγαροι που όμως δεν κινήθηκαν. Αντίθετα, ξεσηκώθηκαν οι κάτοικοι της Ερζεγοβίνης. Ήταν 1 Ιουλίου του 1875, όταν οι Πέκο Πάβλοβιτς, Σοτσικά και Λιουμπιπράτιτς σήκωσαν τη σημαία της ανεξαρτησίας. Η επανάσταση απλώθηκε και στην γειτονική Βοσνία προκαλώντας αυτό που οι Ευρωπαίοι ονόμασαν «Κρίση της Βοσνίας, 1875 – 1878».

Οι Τούρκοι άρχισαν να αποσύρουν στρατεύματα από την Θεσσαλία, για να την αντιμετωπίσουν με αποτέλεσμα η Ελλάδα να διαμαρτυρηθεί: Η αποδυνάμωση της περιοχής σήμαινε μεγαλύτερη δράση των ληστοσυμμοριών που δρούσαν στο ελληνικό έδαφος εξορμώντας από το υπό τουρκική κατοχή! Η κίνηση αυτή θεωρήθηκε ότι σήμαινε πως η Ελλάδα δεν είχε σκοπό να κινηθεί. Και δεν είχε.

Οι μεγάλες δυνάμεις ζήτησαν από τον σουλτάνο «κάτι να κάνει». Έκανε. Στις 18 Οκτώβρη του 1875, δημοσιεύτηκε στην Κωνσταντινούπολη «ιραδές» (διάταγμα), με το οποίο άλλαζαν όλοι οι διοικητές και υποδιοικητές, μειώνονταν οι φόροι, εξασφαλιζόταν η ελευθερία της χριστιανικής θρησκείας, αναγνωριζόταν η σερβική γλώσσα στα δικαστήρια και καταργούνταν οι επιτάξεις. Οι μεταρρυθμίσεις πήγαν στον βρόντο: Στην Βουλγαρία ξέσπασαν οι εξεγέρσεις στη Στάρα Ζαγορά και η Απριλιανή του 1876, οι Σέρβοι ζητούσαν από τον σουλτάνο να τους αναθέσει την καταστολή των επαναστάσεων στην Βοσνία και οι Μαυροβούνιοι διεκδικούσαν ένα κομμάτι από την Ερζεγοβίνη.

Ο Αμπντούλ Αζίζ, όμως, είχε άλλους μπελάδες. Στις 16 Μάη του 1876, ανατράπηκε. Ο σουλτανικός θρόνος δόθηκε στον ανιψιό του, Μουράτ Ε', που υποσχέθηκε κι έδωσε σύνταγμα, εγκαινιάζοντας ένα πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων. Στην Ελλάδα, ξαναζεστάθηκαν οι ελπίδες για μια μελλοντική ελληνοτουρκική συνεννόηση. Μη παίρνοντας απάντηση στα

αιτήματά τους, Σέρβοι και Μαυροβούνιοι πέρασαν τα σύνορά τους και εισέβαλαν στις επαναστατημένες περιοχές. Τον Αύγουστο, ο Μουράτ Ε΄ ανατράπηκε από τον αδερφό του, Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ (1842 - 1918), που έμελλε να ανατραπεί το 1909. Σύνταγμα και μεταρρυθμίσεις καταργήθηκαν, ενώ στα μέτωπα του πολέμου οι Μαυροβούνιοι νικούσαν παντού και οι Σέρβοι έχαναν τη μια μάχη μετά την άλλη. Ο τσάρος υπέγραψε μια μυστική συμφωνία με τους Αυστριακούς (στο Ράιχστατ, κοντά στη Βιέννη) και, στις 4 Σεπτέμβρη του 1876, εξασφάλισε την ουδετερότητα του Γουλιέλμου Α΄ της Πρωσίας. Μάλλον ήταν καιρός.

Στα τέλη του Οκτώβρη, οι Τούρκοι κυνηγούσαν τους Σέρβους στην κοιλάδα του Μοράβα προελαύνοντας ακάθεκτοι προς το Βελιγράδι. Ο Ιγνάτιεφ επέδωσε στην Πύλη τελεσίγραφο (31 του Οκτώβρη) απαιτώντας ανακωχή που να ισχύσει από την ίδια μέρα και για τέσσερις με πέντε εβδομάδες. Ο σουλτάνος δέχτηκε. Κι ενώ οι συζητήσεις για το μέλλον των μεταρρυθμίσεων στην Οθωμανική αυτοκρατορία καλά κρατούσαν, τα ρωσικά στρατεύματα πέρασαν την Βεσσαραβία και μπήκαν στη Μολδοβλαχία. Ο ηγεμόνας της, Κάρολος Χοετζόλερν, βρέθηκε με το πιστόλι στον κρόταφο να υπογράφει με τους Ρώσους συνθήκη, που με την πρώτη ματιά δεν έδειχνε άσχημη: Θα παραχωρούσε στη Ρωσία τις εκβολές του Δούναβη και θα έπαιρνε σε αντάλλαγμα τη Βουκοβίνα (περιοχή προς την Ουκρανία) και το μεγαλύτερο μέρος της Τρανσυλβανίας, δημιουργώντας το ανεξάρτητο βασίλειο της Ρουμανίας. Παρ' όλα αυτά, ο Κάρολος Χοετζόλερν ήταν με το δικό του ανήσυχος. Ειδοποίησε τον Γεώργιο των Ελλήνων να έχει το νου του.

Στις Ρωμυλίες, η επανάσταση των Βουλγάρων αργούσε να ξεσπάσει. Όμως, οι Τούρκοι έμαθαν τις εκεί κινήσεις κι έδρασαν αστραπιαία σφάζοντας και καίγοντας. Μόνο τα σώματα των άτακτων βασιβουζούκων βασάνισαν και σκότωσαν 12.000 γυναικόπαιδα προκαλώντας την φρίκη όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και στην Αγγλία που ήταν σταθερά προσηλωμένη στον εξευρωπαϊσμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οργανώθηκε συνάντηση των εκπροσώπων της «Συναυλίας» στην Κωνσταντινούπολη (11 Δεκέμβρη του 1876 - 8 Γενάρη του 1877) κι έγινε πρόταση στον σουλτάνο να ειρηνεύσει με Σερβία και Μαυροβούνιο και να παραχωρήσει αυτονομία στη Βοσνία και στις Ρωμυλίες: Στην Ανατολική με ολίγη Ανατολική Θράκη και στη Δυτική με ολίγη Μακεδονία. Ο Χαμίτ αρνήθηκε και η κουβέντα μεταφέρθηκε στο Λονδίνο (19 Μάρτη του 1877) χωρίς κι εκεί ουσιαστικό αποτέλεσμα.

Ο Ιγνάτιεφ σε δράση

Με στρατηγείο του τη ρωσική πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη, ο Ιγνάτιεφ άπλωσε το δίκτυο του στα Βαλκάνια, σε συνεργασία με τον πρεσβευτή της Ρωσίας στην Βιέννη και τους πρόξενους της Ρωσίας στις ευρωπαϊκές περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Την αμέριστη βοήθειά της προσέφερε η «Αγαθοεργός Σλαβική Εταιρεία» με έδρα τη Μόσχα, μια οργάνωση που προωθούσε τον πανσλαβισμό στην Ευρώπη. Το βουλγαρικό κομιτάτο εγκαταστάθηκε στο Βουκουρέστι της Ρουμανίας και, από το 1872, μετασχηματίστηκε σε μυστική βουλγαρική κυβέρνηση, επικεφαλής των τοπικών κομιτάτων στη Ρουμανία και την Βουλγαρία. Οργανώθηκαν αστυνομία και ταχυδρομική υπηρεσία στα κατεχόμενα από τους Οθωμανούς εδάφη, ενώ η προσπάθεια ήταν να ιδρυθούν παραρτήματα του κομιτάτου σε κάθε βουλγαρική πόλη.

Η τριπλή αυτή συμμαχία (πανσλαβιστών, τσάρου μέσω Ιγνάτιεφ, κομιτάτου) μοναδικό κοινό σημείο είχε την απελευθέρωση της Βουλγαρίας. Την οποία οι του κομιτάτου φαντάζονταν να έχει εθνική ανεξαρτησία και να στηρίζεται σε δημοκρατικές βάσεις, οι πανσλαβιστές ως τμήμα ενός απέραντου σλαβικού κράτους στην Ευρώπη και ο τσάρος ως προωθημένο φυλάκιο της τσαρικής Ρωσίας. Η μεταξύ τους σύγκρουση έμοιαζε αναπόφευκτη αλλά αναβαλλόταν για μετά την ανεξαρτησία.

Επικεφαλής του κομιτάτου ήταν ο Λιουμπέν Καραβέλοφ που είχε την έδρα του στο ρουμανικό Βουκουρέστι και ήταν διευθυντής της εφημερίδας «Σβομπόδα» («Ελευθερία»). Μετακινιόταν κάποιες φορές στο Βελιγράδι της Σερβίας όπου εργαζόταν για την δημιουργία μια σλαβικής παμβαλκανικής συμμαχίας κάτω από την ηγεσία της Σερβίας. Η οργάνωση των κομιτάτων έγινε κατά τα πρότυπα των καρμπονάρων (μελών φιλελεύθερης μυστικής οργάνωσης στην ιταλική Νάπολη).

Στην ίδια την Βουλγαρία δρούσε ο Βασίλειος Λέβσκι, πρώην διάκονος. Είχε πείσει κάποιους χαϊδούκους (Σλάβους αντίστοιχους με τους Έλληνες κλέφτες) να εργαστούν για τους σκοπούς των κομιτάτων και εξασφάλιζε χρήματα και όπλα με χτυπήματα στις τουρκικές ταξιδιωτικές και ταχυδρομικές άμαξες. Ένας χαϊδούκος όμως καταδιώχθηκε και πιάστηκε αμέσως μετά από μια ληστεία. Στην ανάκριση που ακολούθησε, αποκάλυψε ότι δούλευε για λογαριασμό του κομιτάτου και έδωσε το όνομα του Λέβσκι. Ο οποίος συνελήφθη, δικάστηκε, καταδικάστηκε και κρεμάστηκε στη Σόφια. Γύρω στους εκατό άλλους συνελήφθησαν, φυλακίστηκαν ή εξορίστηκαν. Με διάβημα της Πύλης στο Βουκουρέστι, διακόπηκε η έκδοση της εφημερίδας, ενώ ο Καραβέλοφ έφυγε στο Βελιγράδι. Όταν, μετά από κάμποσο καιρό, επανήλθε, ήρθε σε σύγκρουση με τα νεότερα μέλη της οργάνωσης κι αποχώρησε.

Στην ίδια την Βουλγαρία, ο νεκρός Λέβσκι αποδείχτηκε αναντικατάστατος. Άξιος να τον διαδεχτεί δεν βρισκόταν, ενώ ο λαός είχε λουφάξει. Οι Οθωμανοί συλλάμβαναν όποιον τους

φαινόταν ύποπτος και με συνοπτικές διαδικασίες τον εξόριζαν στο Κουρδιστάν. Το κίνημα, για λίγο, υποχώρησε.

Στα 1874, στο Βουκουρέστι εμφανίστηκε ο ενθουσιώδης ποιητής Χρήστο Μπότεφ που δημιούργησε νέο εθνικό πυρήνα από νεαρούς πατριώτες ανάμεσα στους οποίους ήταν και ο Στέφανος Σταμπούλοφ. Κι ενώ το βουλγαρικό κομιτάτο μπήκε σε φάση αναδιοργάνωσης, ξέσπασε στην Ερζεγοβίνη η επανάσταση που απλώθηκε σε ολόκληρη την Βοσνία και υποστηρίχθηκε από τη Σερβία και το Μαυροβούνιο (1875).

Οι Βούλγαροι βρέθηκαν πίσω από τα γεγονότα.

Η Απριλιανή επανάσταση

Στα γρήγορα, στην Βουλγαρία, ανασύρθηκε το σχέδιο της επανάστασης του 1821 που είχαν εκπονήσει ο Παπαφλέσσας και ο Γεώργιος Λεβέντης για λογαριασμό της Φιλικής Εταιρείας (χτυπήματα στην Κωνσταντινούπολη και ταυτόχρονη εξέγερση στα τέσσερα σημεία των Βαλκανίων). Το κομιτάτο θέλησε να το αντιγράψει. Μόνο που το ελληνικό σχέδιο βασιζόταν σε υπαρκτές χερσαίες και θαλάσσιες επαναστατικές δυνάμεις. Στην Βουλγαρία, οι χαϊδούκοι ήταν απλά ληστές. Με τον λαό φοβισμένο. Με τα τουρκικά στρατεύματα δίπλα. Χωρίς στρατιωτική ηγεσία. Κι ακόμα, το σχέδιο προδόθηκε στην Υψηλή Πύλη. Οι του κομιτάτου θέλησαν να προλάβουν επισπεύδοντας τον ξεσηκωμό. Σχεδιάστηκε να ξεκινήσει στις 20 Απρίλη του 1876, σε πέντε περιοχές (Απριλιανή επανάσταση). Μόνο το Τίρνοβο και η Παναγιουρίστε κινήθηκαν.

Βασιβουζούκοι και Πομάκοι επέπεσαν στις δυο περιοχές και κατέπνιξαν την κίνηση μέσα σε δεκαπέντε μέρες. Φοβερές σφαγές, εμπρησμοί και λεηλασίες συνόδευσαν την τουρκική «επέμβαση». Ο Μπότεφ, με διακόσιους, κυριεύσε το αυστριακό ατμόπλοιο «Ραντέτσκι» και πέρασε στην Βουλγαρία. Κινήθηκε ενάντια στην πόλη Βράτσα. Οι εκεί κάτοικοι παρέμειναν απαθείς. Για να μην κυκλωθεί, ο Μπότεφ κατέφυγε στα βουνά. Τον πρόφτασαν Τσερκέζοι και Τάταροι και τον σκότωσαν.

Η επανάσταση έσβησε πριν καν ξεκινήσει. Οι Τούρκοι όμως προχώρησαν σε ακόμα και γι' αυτούς πρωτοφανείς βαρβαρότητες: 57 χωριά και πέντε μοναστήρια έσβησαν από τον χάρτη, 15.000 χωρικοί εξοντώθηκαν, οι πολλοί χωρίς καν να ξέρουν για ποιο λόγο καθώς δεν είχαν αντιληφθεί την «επανάσταση». Στο χωριό Βατάκ της Ροδόπης, ο Αχμέτ αγάς μάζεψε όλους τους κατοίκους στην εκκλησία και την πλατεία κι έβαλε να τους σφάξουν. Ο σουλτάνος τον τίμησε.

Οι ανταποκρίσεις δημοσιογράφου της αγγλικής Daily News και οι αναφορές προτεσταντικών αποστολών προκάλεσαν θύελλα διαμαρτυριών ενάντια στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Στην Αγγλία, ο Γλάδστων οργάνωσε συλλαλητήριο κι εξέδωσε μανιφέστο για τις ωμότητες. Στην Γαλλία, ο Βίκτωρ Ουγκώ ξεσπάθωσε. Η Υψηλή Πύλη διέψευσε τις σφαγές ως «λασπολογία». Διεθνής επιτροπή που επισκέφτηκε τις περιοχές, τις επιβεβαίωσε. Και μάζεψε από τα χωράφια κομμένα χέρια, πόδια, κεφάλια.

Η φιλοτουρκική αγγλική κυβέρνηση κλονίστηκε και αναγκάστηκε να δώσει συμβουλές στην τουρκική: «Προσέξτε, γιατί μια επανάληψη τέτοιων βιαιοτήτων είναι πιθανόν να προκαλέσει επέμβαση ξένων δυνάμεων».

Την είχε ήδη προκαλέσει καθώς η Ρωσία βρήκε την αφορμή που γύρευε. Και την είχε «δέσει» με μυστική συμφωνία με την Αυστρία και με εξασφάλιση της γερμανικής ουδετερότητας.

Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου

Στις 12 Απρίλη του 1877, στο Κισνόβιο της Βεσσαραβίας, ο τσάρος εξέδωσε διάγγελμα προς τον ρωσικό λαό: Η Οθωμανική αυτοκρατορία δε δέχεται να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της προς τους χριστιανούς και άρα, αναπόφευκτα, η Ρωσία πρέπει να επιβάλει την δικαιοσύνη. Την ίδια μέρα, στην Πετρούπολη, ο Τούρκος πρεσβευτής παραλάβαινε το χαρτί με την κήρυξη του πολέμου, ενώ από το έδαφος της Μολδοβλαχίας εξορμούσαν τρεις ρωσικές στρατιές: Η πρώτη κινήθηκε προς τη Βάρνα. Η δεύτερη προς το Τίρνοβο, όπου αποκρούστηκε με αποτέλεσμα να βολοδέρνει στον Αίμο. Η τρίτη κόλλησε στη μέση της διαδρομής προς τη Σόφια. Η τουρκική αντίσταση παρουσιαζόταν απρόβλεπτα σθεναρή και

οι επιχειρήσεις, ως τον Σεπτέμβρη, καρκινοβατούσαν. Τότε, έφτασαν νέες ρωσικές ενισχύσεις μαζί με στρατεύματα Μολδοβλάχων. Τον Δεκέμβρη, η τουρκική άμυνα κατέρρευσε και οι Ρώσοι ξεχύθηκαν στην Αδριανούπολη κι άρχισαν να προελαύνουν στην Κωνσταντινούπολη παίρνοντας το προάστιο του Αγίου Στεφάνου. Ο σουλτάνος ζήτησε ειρήνη, ενώ οι ως εκείνη τη στιγμή απαθείς Σέρβοι κήρυξαν τον πόλεμο στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Μια επανάσταση στην Θεσσαλία προκάλεσε διαδηλώσεις συμπαράστασης στην Αθήνα και σχεδόν εξανάγκασε την κυβέρνηση Κανάρη να στείλει στρατό στα επαναστατημένα μέρη. Ήταν αργά. Στην Αδριανούπολη υπογράφηκε ανακωχή και η Ελλάδα γι' άλλη μια φορά βρέθηκε μόνη ενάντια σε όλους. Οι δυνάμεις ανακλήθηκαν, ενώ στην Κωνσταντινούπολη η πολιτική του Ιγνάτιεφ θριάμβευε.

Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου υπογράφηκε 19 Φλεβάρη με το παλιό, 3 Μάρτη του 1878 με το νέο ημερολόγιο. Ήταν η αποκάλυψη του ότι ο πανσλαβισμός χρησιμοποιήθηκε από τη Ρωσία μόνο για να τη βοηθήσει να επιβάλει τα σχέδιά της να βγει στο Αιγαίο. Η Σερβία και το Μαυροβούνιο έπρεπε να βολευτούν με την αναγνώριση της ανεξαρτησίας τους. Το χάπι χρυσωνόταν με ένα κομμάτι γης που έπαιρνε στα νότια σύνορά της η Σερβία και με δυο λιμάνια στην Αδριατική που δίνονταν στο Μαυροβούνιο. Η Βοσνία και η Ερζεγοβίνη προσφέρονταν στην Αυστρία, όπως όριζε η μυστική συμφωνία του Ράιχστατ. Δημιουργήθηκε το ανεξάρτητο κράτος της Ρουμανίας με τροποποιήσεις σε σχέση προς τα όσα είχαν συμφωνηθεί: Η Βεσσαραβία πήγαινε στη Ρωσία κι αντί αυτής δινόταν στον Κάρολο το παραλιακό κομμάτι της Δοβρουτσάς, στο σημείο που ο Δούναβης αρχίζει να ρέει βόρεια και μετά πάλι ανατολικά. Στην Ελλάδα δινόταν η υπόσχεση ότι η Ρωσία θα φρόντιζε να γίνουν μεταρρυθμίσεις υπέρ των χριστιανών υπηκόων σε Ήπειρο, Θεσσαλία και Κρήτη. Και τα Δαρδανέλλια θα έμεναν ανοιχτά στα ρωσικά πλοία.

Το ψητό, όμως, βρισκόταν στην δημιουργία της Μεγάλης Βουλγαρίας! Από το πουθενά, η συνθήκη γεννούσε ένα τεράστιο κράτος, υποτελές στον σουλτάνο. Περιλάμβανε την Κυρίως Βουλγαρία (Δυτική Ρωμυλία) και την Ανατολική Ρωμυλία παραμορφωμένες: Η Μεγάλη Βουλγαρία απλωνόταν ως πέρα από την Αχρίδα καταλαμβάνοντας Μοναστήρι, Σκόπια, Καστοριά, Σέρρες, Καβάλα, δηλαδή το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας (εκτός από την Θεσσαλονίκη) κι όλη την Βορειοανατολική Θράκη ως το Λουλέ Μπουργκάζ, στην θέση της βυζαντινής Αρκαδιούπολης. Η Κωνσταντινούπολη βρέθηκε σε βουλγαρικό κλοιό.

Ο σιδηρόδρομος μπορούσε πια να επεκταθεί ως το Αιγαίο. Η Αυστρία βολεύτηκε με την Βοσνία και την Ερζεγοβίνη που απέκτησε χωρίς να θυσιάσει έστω έναν άνδρα στα πεδία των μαχών, οι Βούλγαροι δεν πίστευαν στα μάτια και στ' αφτιά τους, οι Σέρβοι και οι Μαυροβούνιοι περιορίστηκαν να φιλοσοφήσουν το ζήτημα, η Πρωσία είχε δεσμευτεί να μην κινηθεί και η Γαλλία ζούσε μιαν ακόμη δημοκρατική περίοδο. Και βέβαια, πέρα από κάποιες αποτυχημένες επαναστατικές απόπειρες, οι Άλβανοί ακόμα δεν μπορούσαν να έχουν άποψη. Εκείνο που δεν είχε προβλέψει ο Ιγνάτιεφ, ήταν ότι οι Έλληνες δραστηριοποιούνται

αποτελεσματικά, όταν νιώθουν από παντού στριμωγμένοι. Κι ότι με το επίτευγμά του θα τρώμαζε και τον ίδιο τον τσάρο, δίνοντας διέξοδο στην αγγλική διπλωματία να δράσει.

Ανατροπή στο Βερολίνο

Στην Ελλάδα, η ψυχρολουσία από την δημιουργία της Μεγάλης Βουλγαρίας λειτούργησε καταλυτικά. Οι διαδηλώσεις διαδέχονταν η μια την άλλη, ενώ στην Θεσσαλία το επαναστατικό κίνημα ξαναφούντωσε. Όμως, την πολλή δουλειά την έκαναν οι επιστημονικοί σύλλογοι στην ελεύθερη Ελλάδα και στην Κωνσταντινούπολη. Οι πρεσβείες και οι κυβερνήσεις των μεγάλων δυνάμεων βομβαρδίζονταν με υπομνήματα, στατιστικές αναλύσεις, ιστορικά και πληθυσμιακά στοιχεία για τη Μακεδονία και την Θράκη. Άρθρα σε όλες τις ευρωπαϊκές εφημερίδες προσπαθούσαν να ευαισθητοποιήσουν την κοινή γνώμη και να τρομάξουν τους λαούς με την απειλή του πανρωσισμού. Άλλωστε, ο θρίαμβος της Ρωσίας ήταν οδυνηρή ήττα για την Αγγλία, που ποτέ δεν έπαψε να εργάζεται για μια ακέραιη και εξευρωπαϊσμένη Οθωμανική αυτοκρατορία ως τη μόνη λύση για τη σταθερότητα στην περιοχή. Έτσι, ξαφνικά αλλά καθόλου αναπάντεχα, η Βρετανία βρέθηκε να υποστηρίζει τα δίκαια των Ελλήνων.

Ο ρωσικός στρατός έκανε διακοπές στην κοιλάδα του Αγίου Στεφάνου και οι Ρώσοι αξιωματικοί πετάγονταν ως την Κωνσταντινούπολη για να διασκεδάσουν. Κάποια νύχτα, επιστρέφοντας στα στρατόπεδά τους, οι Ρώσοι αξιωματικοί αντίκρισαν ένα δάσος από κατάρτια στ' ανοιχτά: Ο αγγλικός στόλος είχε καταπλεύσει στην περιοχή! Οι Άγγλοι έκαναν ότι μπορούσαν για να προκαλέσουν μια ρωσοτουρκική σύγκρουση και να επέμβουν, ενώ οι Ρώσοι επιζητούσαν αφορμή για να κυριεύσουν την Κωνσταντινούπολη. Ο σουλτάνος, όμως, τηρούσε πολύ προσεκτική στάση και στο μόνο που συγκατένευε ήταν στην αγγλική προσπάθεια για μια ελληνοτουρκική συνεννόηση.

Σιγά σιγά, η Αγγλία πετύχαινε να ευαισθητοποιήσει και τις άλλες δυνάμεις, προβάλλοντας το ελληνικό ζήτημα. Ταυτόχρονα, η απραξία στην πεδιάδα μπροστά από την Κωνσταντινούπολη συνεχιζόταν με αποτέλεσμα ο ρωσικός στρατός να βυθίζεται στην ξεγνοιασιά και να χάνει τη μαχητικότητά του. Ο τσάρος συνειδητοποιούσε ότι μια σύρραξη θα γκρέμιζε όλα όσα είχε κερδίσει. Η πρώτη του κίνηση καλής θέλησης ήταν να αντικαταστήσει τον Ιγνάτιεφ στην πρεσβεία του στην Κωνσταντινούπολη με κάποιον Λομπάνοφ. Οι Άγγλοι έπιασαν το μήνυμα. Μια μυστική αγγλορωσική συμφωνία στο Λονδίνο

(18 Μάη του 1878), προέβλεπε την διεξαγωγή ενός πανευρωπαϊκού συνεδρίου για την επανατοποθέτηση της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου σε νέες βάσεις.

Άρχισε την 1η Ιουνίου στο Βερολίνο με πρόεδρο τον Ότο Βίσμαρκ. Στα γρήγορα, οι Άγγλοι υπέγραψαν συνθήκη στρατιωτικής συμμαχίας με την Οθωμανική αυτοκρατορία (4 Ιουνίου του 1878). Αφορούσε μόνο την περίπτωση κατά την οποία οι Ρώσοι απειλούσαν να αφαιρέσουν και άλλα τουρκικά εδάφη. Σε αντάλλαγμα, η Βρετανία έπαιρνε την Κύπρο, που, από το 1570, βρισκόταν υπό οθωμανική κατοχή. Όταν, στις 12 του Ιουλίου, ο Άγγλος ύπατος αρμοστής αποβιβαζόταν στο νησί, οι Κύπριοι πανηγύρισαν. Ούτε που μπορούσαν να φανταστούν τι τους περίμενε με αυτή την εξέλιξη. Στο Βερολίνο, όμως, τα γεγονότα έτρεχαν. Το πιο καιρίο πρόβλημα ήταν το τι θα γινόταν με τη Μεγάλη Βουλγαρία. Συμφώνησαν να μικρύνει, να απομακρυνθεί από το Αιγαίο και να διαμελιστεί σε δυο κομμάτια: Την Κυρίως Βουλγαρία (Δυτική Ρωμυλία) με πλήρη πολιτική αυτονομία κάτω από την επικυριαρχία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και την Ανατολική Ρωμυλία με μόνο διοικητική αυτονομία. Η Μεγάλη Βουλγαρία έζησε τέσσερις μόνο μήνες. Έβαλε, όμως, τα θεμέλια των μελλοντικών βουλγαρικών διεκδικήσεων. Χωρίς ουσιαστική δική τους συμμετοχή, οι Βούλγαροι βρέθηκαν με ένα τεράστιο κράτος κι έμειναν με την απογοήτευση της συρρίκνωσης, ενώ αποκτούσαν την πολυπόθητη πολιτική αυτονομία, με την οποία σε πρώτη φάση θα έπρεπε να είναι ενθουσιασμένοι.

Στις 17 Ιουνίου του 1878, οι σύνεδροι έφτασαν στο άρθρο 15 της αναθεωρημένης συνθήκης. Θέμα του η Κρήτη και οι περιοχές που συνόρευαν με την Ελλάδα. Δυο Έλληνες εκπρόσωποι περίμεναν υπομονετικά όλες αυτές τις ημέρες στον προθάλαμο. Τους κάλεσαν να εκθέσουν τις ελληνικές θέσεις. Ο ένας από αυτούς ήταν ο Θεόδωρος Δεληγιάννης. Διάβασε ένα υπόμνημα χωρίς ιστορικές και συναισθηματικές εξάρσεις αλλά τεκμηριωμένο και ρεαλιστικό. Οι εκπρόσωποι της Ελλάδας ξαναγύρισαν στον προθάλαμο. Οι σύνεδροι συμφώνησαν ν' αφήσουν απ' έξω την Κρήτη και να προβλέψουν την εδαφική επέκταση της Ελλάδας προς Θεσσαλία και Ήπειρο. Το θέμα παραπέμφθηκε να ενταχθεί στο άρθρο 24, του οποίου η συζήτηση ορίστηκε για τις 5 του Ιουλίου. Εισηγητής ήταν ο εκπρόσωπος της Γαλλίας, που προέκυψε φιλέλληνας. Ορίστηκαν νέα σύνορα στη γραμμή Θύαμη (Καλαμά) με Πηνειό. Η ελληνοτουρκική ομάδα εμπειρογνομόνων που ορίστηκε, δεν κατόρθωσε να συμφωνήσει στις οριοθετήσεις. Δυο χρόνια αργότερα, ένα νέο συνέδριο οργανώθηκε στο Βερολίνο με αποκλειστικό θέμα την οριοθέτηση. Ήταν 4 Ιουνίου του 1880, όταν πάνω στον χάρτη, οι σύνεδροι τράβηξαν μια γραμμή: «Αυτά είναι τα σύνορά σας», είπαν στα ενδιαφερόμενα μέρη. Η Ελλάδα έπαιρνε τη Θεσσαλία (εκτός από τον Όλυμπο) και την περιοχή της Άρτας. Αντί για τον Καλαμά, η γραμμή είχε τραβηχτεί πάνω στον Άραχθο, πολύ πιο νότια από το αρχικό σημείο.

Η Ρουμανία γίνεται βασίλειο

Οι ρωσικές στρατιές που εξόρμησαν από το έδαφος της Μολδοβλαχίας (12 Απρίλη του 1877) έδωσαν στα κοινοβούλια Μολδαβίας και Βλαχίας μίαν ανέλπιστα ευκαιρία: Στις 21 Μάη, διακήρυξαν την ανεξαρτησία της Ρουμανίας. Τον Σεπτέμβρη, στα μέτωπα του πολέμου έφτασαν νέες ρωσικές ενισχύσεις μαζί με στρατεύματα Μολδοβλάχων που οδήγησαν στην υπογραφή της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου (Φλεβάρης του 1878).

Στους όρους της υπήρχε και η αναγνώριση του ανεξάρτητου κράτους της Ρουμανίας. Η ανατροπή της συνθήκης στο Βερολίνο, λίγους μήνες αργότερα, έφερε τη Ρουμανία μπροστά σε δίλημμα: Για να επικυρωθεί η αναγνώριση της ανεξαρτησίας, οι Ρουμάνοι έπρεπε να τροποποιήσουν το σύνταγμά τους έτσι ώστε να μην υπάρχουν διακρίσεις σε βάρος των εβραίων. Στην περιοχή, ο αντισημιτισμός είχε κληρονομημένη από τον τσάρο παράδοση. Οι διαπραγματεύσεις κράτησαν έναν ολόκληρο χρόνο με τους Ρουμάνους να προσπαθούν να ανατρέψουν τα αναπόφευκτα. Τελικά, το πήραν απόφαση ότι οι μεγάλες δυνάμεις δεν επρόκειτο να κάνουν πίσω, ψήφισαν την ισονομία και ισότητα όλων των πολιτών ανεξάρτητα από θρήσκευμα (Οκτώβρης του 1879) και μπήκαν μπροστά οι μηχανισμοί συγκρότησης κράτους:

Οι σιδηρόδρομοι έγιναν κρατικοί, η διακίνηση του καπνού πέρασε σε κρατικό μονοπώλιο, δημιουργήθηκε εθνική τράπεζα κι αναδιοργανώθηκε ο στρατός, ενώ, με νόμο, διάδοχος του άτεκνου Καρόλου ορίστηκε ο ανιψιός του, Φερδινάνδος Χοετζόλερν.

Στις 26 Μάη του 1881, τα κοινοβούλια ανακήρυξαν την Ρουμανία βασίλειο. Στις 29 του μήνα, ο ηγεμόνας Κάρολος στέφθηκε βασιλιάς.

Με τον βασιλιά Κάρολο θαυμαστή του Πρώσου πρωθυπουργού, Ότο Βίσμάρκ, η Ρουμανία προσκολλήθηκε στην Αυστροουγγρική αυτοκρατορία και στην Γερμανία, ενώ Γερμανοί ανέλαβαν την εκμετάλλευση των ρουμανικών σιδηρόδρομων. Ανέλαβαν και το άνοιγμα δρόμων, ανέλαβαν και κάθε άλλο έργο υποδομής. Γερμανοί ειδικοί εκπαίδευσαν τον στρατό της Ρουμανίας. Και γερμανικά κεφάλαια δαπανήθηκαν για την άντληση των πετρελαίων, των οποίων την εκμετάλλευση ανέλαβαν γερμανικές εταιρείες.

Η Ρουμανία εξελισσόταν σε αυτό που αποκλήθηκε «η πιο πλούσια χώρα των Βαλκανίων με τους πιο φτωχούς κατοίκους». Οι χωρικοί γίνονταν όλο και πιο φτωχοί, οι γαιοκτήμονες συνέχιζαν να απολαμβάνουν φεουδαρχικά προνόμια, η εργατική τάξη, που σχηματιζόταν στα υπό ξένο έλεγχο εργοτάξια, βρισκόταν σε καθεστώς άγριας εκμετάλλευσης, ενώ αστική τάξη δεν μπορούσε να δημιουργηθεί καθώς η οικονομία της χώρας βρισκόταν σε ξένα χέρια. Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, Άγγλοι, Γάλλοι και Βέλγοι κι έπειτα και Αμερικανοί κατέφθασαν στην χώρα και προσπάθησαν να αποκτήσουν μερίδια στις κερδοφόρες επιχειρήσεις.

Με όλα αυτά, η πολιτική ζωή εκτραχύνθηκε, οι χωρικοί εξεγέρθηκαν τον Απρίλη του 1888, έριξαν την μετριοπαθή κυβέρνηση για να αναδειχθεί νέα, συντηρητική (Απρίλης 1889) που αποφάσισε μεγάλα έργα: οχυρωματικά τα οποία επίσης ανέλαβαν Γερμανοί. Κι ενώ οι κυβερνήσεις διαδέχονταν η μια την άλλη και η πολιτική ζωή βρισκόταν σε συνεχή αναβρασμό, η Ρουμανία ανακάλυψε νέο πεδίο ενδιαφέροντος για να στρέψει την προσοχή του λαού που πεινούσε: Τη Μακεδονία.

Ρωσοτουρκική προσέγγιση

Ο Αμπντούλ Χαμίτ Β' αισθανόταν διχασμένη προσωπικότητα μετά το συνέδριο του Βερολίνου. Η λογική του υπαγόρευε να τα έχει καλά με τους Άγγλους και η καρδιά να τα βρει με τη Ρωσία. Εκεί, το κίνημα του αναρχισμού έβρισκε πρόσφορο έδαφος να αναπτυχθεί, οι πολιτικές συγκρούσεις άνθιζαν και μια βόμβα τίναξε στον αέρα τον Αλέξανδρο Β' μαζί με τις μεταρρυθμιστικές του ιδέες (1881). Ο διάδοχός του, Αλέξανδρος Γ' (1845 - 1894), ήταν πρότυπο μονάρχη για τον σουλτάνο. Κατάργησε κάθε είδος μεταρρύθμισης κι ευνόησε το καθεστώς της δουλοπαροικίας, μια και του ήταν δύσκολο να επαναφέρει την δουλεία. Η Ρωσία επανήλθε στον συντηρητισμό κι ο τσάρος στράφηκε σε ασιατικές περιπέτειες και κατακτήσεις, αφήνοντας τα Βαλκάνια στην ησυχία τους. Με τη σειρά τους, οι Άγγλοι, εκτός από την απόκτηση της Κύπρου, «τακτοποίησαν» (1880) τις εκκρεμότητές τους με τους Μπόερς στη Νότια Αφρική, πέτυχαν νίκες στο μακρινό Αφγανιστάν, βομβάρδισαν την Αλεξάνδρεια κι επέβαλαν αγγλική κατοχή στην Αίγυπτο (1882) κι απλώθηκαν, όχι χωρίς θυσίες, στο Σουδάν. Τα Βαλκάνια έμοιαζαν κι από αυτούς ξεχασμένα.

Ο Αμπντούλ Χαμίτ θαύμαζε τον τσάρο Αλέξανδρο Γ' αλλά και δεν ξεχνούσε τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου που του είχε επιβάλει ο πατέρας του. Γι' αυτόν, οι Άγγλοι ήταν το

στήριγμα, αυτοί επανέφεραν τα πράγματα σε μια ισορροπία και με αυτούς είχε υπογράψει στρατιωτική συμμαχία. Στην Αγγλία, άλλωστε, έβρισκε πρόθυμους συμβούλους, όποτε βρισκόταν με προβλήματα. Καθώς ο αγγλορωσικός ανταγωνισμός μεταφερόταν στην Ασία, ο σουλτάνος βρήκε ευκαιρία να υπογράψει μυστικές συμφωνίες με τον τσάρο. Η συνθήκη, που είχε φιλοτεχνηθεί στο συνέδριο του Βερολίνου, υποχρέωνε τον Χαμίτ να προσφέρει μεταρρυθμίσεις και στις αρμενικές περιοχές. Τις ξέχασαν κι αυτός και οι λοιποί συνυπογράψαντες στο Βερολίνο. Δεν τις ξέχασαν όμως οι Αρμένιοι και τις απαιτούσαν. Ο σουλτάνος συνεννοήθηκε με τον τσάρο κι εξασφάλισε την ανοχή του. Ο Αλέξανδρος Γ' καταλάβαινε πως οι Αρμένιοι θα απαιτούσαν τα δίκαιά τους και στις περιοχές τους που βρίσκονταν κάτω από τη ρωσική κατοχή. Η μυστική συνθήκη καθόριζε τις δικαιοδοσίες του κάθε μονάρχη.

Οι πρώτες σφαγές έγιναν το 1894 και αφορούσαν τους κατοίκους ενός αρμενικού χωριού. Από τους 800 άνδρες, γυναίκες και παιδιά, δεν έμεινε κανένας. Στα 1896, το κακό παράγινε: 10.000 Αρμένιοι σφάχτηκαν στην Κωνσταντινούπολη κι άλλοι 25.000 στις αρμενικές περιοχές της Ανατολής. Η παγκόσμια συγκίνηση δεν είχε αντίκρισμα. Οι μεγάλες δυνάμεις έστειλαν μικρές στρατιωτικές δυνάμεις να φρουρούν τις κοινότητες των δικών τους υπηκόων για να προλάβουν μη και γίνει κάποιο λάθος. Για λίγα χρόνια, τα πράγματα ηρέμησαν εκεί.

Η γέννηση της Βουλγαρίας

Ο Βούλγαρος πατριώτης Πέτκο Ράσκο Σλαβέικοφ (1825 - 1894), που δρούσε στην Κωνσταντινούπολη, είχε από καιρό εγκαταλείψει τις φιλολογικές του ενασχολήσεις κι από το 1867 ήταν εκδότης της εφημερίδας «Μακεδονία». Αμέσως μόλις υπογράφηκε η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, μετέφερε την εθνική του δράση στη Μεγάλη Βουλγαρία. Στο Τίρνοβο, ο Ρώσος προσωρινός γενικός διοικητής, πρίγκιπας Ντουντούκοφ Κόρσακοφ, συγκάλεσε την πρώτη βουλγαρική εθνοσυνέλευση. Ο Σλαβέικοφ εκλέχθηκε αντιπρόσωπος και εργάστηκε σκληρά για τη δημιουργία φιλελεύθερου βουλγαρικού συντάγματος. Σχεδόν αμέσως, ίδρυσε το βουλγαρικό Φιλελεύθερο κόμμα. Με ρωσικές ενέργειες, η εθνοσυνέλευση εξέλεξε (17 Απρίλη του 1879) ηγεμόνα της Βουλγαρίας τον πρίγκιπα Αλέξανδρο Μπάτεμπεργκ (1857 - 1893), γιο του πρίγκιπα Αλεξάνδρου του Έσεν κι αξιωματικό του πρωσικού και του ρωσικού στρατού. Έφτασε στη Σόφια τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου κι αμέσως μόλις ανέλαβε στράφηκε ενάντια στα ρωσικά συμφέροντα, όπως άλλωστε και το Φιλελεύθερο κόμμα. Είχε ήδη μεσολαβήσει η αναθεώρηση των συνθηκών στο Βερολίνο και οι Βούλγαροι αισθάνονταν ότι οι Ρώσοι τους πούλησαν. Στην Ανατολική Ρωμυλία, γενικός διοικητής διορίστηκε ο

74χρονος Αλέκο πασάς ή Αλέξανδρος Βογορίδης, Ελληνοβούλγαρος γιος του Στέφανου Βογορίδη, πρώτου ηγεμόνα (1834 - 1850) της αυτόνομης Σάμου. Το ειδύλλιο ηγεμόνα και Σλαβέικοφ οδήγησε στην εκλογή του δεύτερου ως προέδρου της βουλγαρικής βουλής (1880) αλλά γρήγορα οι δυο άνδρες ήρθαν σε σύγκρουση. Ο ηγεμόνας επέβαλε δικτατορία (1881 - 1882).

Η πολιτική σύγκρουση λαού και ηγεμόνα δεν απέτρεψε την κοινή δράση για τον εκβουλγαρισμό της Ανατολικής Ρωμυλίας. Απηνείς διωγμοί Τούρκων και Ελλήνων από παρακρατικές ομάδες Βουλγάρων έφεραν την εθνοκάθαρση. Μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα, οι Βούλγαροι ήταν κυρίαρχος πληθυσμός στην Ανατολική Ρωμυλία και οι ενέργειες για ένωσή τους με την αυτόνομη Κυρίως Βουλγαρία γίνονταν απροκάλυπτα. Ο διοικητής Βογορίδης ενθάρρυνε όλη αυτή την δραστηριότητα ελπίζοντας να διαδεχτεί τον Αλέξανδρο Μπάντεμπεργκ στην ηγεμονία μιας ενωμένης Βουλγαρίας. Άλλωστε, σχεδόν κανένας δεν αμφέβαλλε ότι οι ημέρες του ηγεμόνα ήταν μετρημένες. Η γερμανοαυστριακή επιρροή μεγάλωνε και, το κυριότερο, οι βουλγαρικοί σιδηρόδρομοι, που μόλις είχαν αρχίσει να δημιουργούνται, είχαν δυτική κατεύθυνση. Προσανατολιζόνταν προς την Ευρώπη, με σύνδεση μέσα από τη Σερβία, και όχι προς τις ρωσικές γραμμές, όπως ήθελε ο τσάρος.

Η προσάρτηση της Ανατολικής Ρωμυλίας

Και ξαφνικά αλλ' όχι αναπάντεχα οι Βούλγαροι της Ανατολικής Ρωμυλίας επαναστάτησαν ενάντια στον σουλτάνο και κήρυξαν την ένωσή τους με τη «μητέρα Βουλγαρία». Ο Μπάντεμπεργκ, συνοδευόμενος από τον πρωθυπουργό του, έσπευσε στη Φιλιππούπολη, όπου ανακηρύχθηκε «ηγεμόνας των Δύο Βουλγαριών» (18 Σεπτέμβρη του 1885). Στην Ελλάδα ξέσπασαν διαδηλώσεις, στη Σερβία ξεκίνησαν πολεμικές ετοιμασίες, ο σουλτάνος απειλούσε να στείλει στρατεύματα στις Ρωμυλίες, Ρωσία και Αγγλία εξέφραζαν την αντίθεσή τους στο πραξικόπημα και οι Βούλγαροι προχωρούσαν στην πρακτική υλοποίηση της ένωσης. Στις 5 του Νοέμβρη, μια συνδιάσκεψη άρχισε στην Κωνσταντινούπολη. Στις 14 του μήνα, η Σερβία κήρυξε τον πόλεμο στην αυτόνομη Βουλγαρία. Η μεγάλη μάχη έγινε στις 18 του Νοέμβρη, οι Βούλγαροι νίκησαν κι άρχισαν να προελαύνουν μέσα στο σερβικό έδαφος για να σταματήσουν, όταν η Αυστρία τους έστειλε τελεσίγραφο πως, αν δε γυρίσουν πίσω, θα συναντήσουν τον στρατό της. Η συνθήκη ειρήνης βράδυνε να κυρωθεί, επειδή υπήρχε πρόβλημα στο ποιος θα την υπέγραφε. Τελικά, η Σερβία συνυπέγραψε με την Οθωμανική αυτοκρατορία ως επικυρίαρχο της Βουλγαρίας, στην οποία ανατέθηκε η διοίκηση της Ανατολικής Ρωμυλίας (3 Μάρτη του 1886). Με όλα αυτά, η συνδιάσκεψη που συνέχιζε στην Κωνσταντινούπολη, δεν είχε νόημα. Έληξε στις 5 του Απρίλη συμφωνώντας

με την ανάθεση της διοίκησης της Ρωμυλίας στην Βουλγαρία.

Οι εσωτερικοί πολιτικοί αγώνες συνεχίζονταν κι ένα πραξικόπημα, που οργανώθηκε από το ρωσόφιλο κόμμα, ξέσπασε τη νύχτα της 21ης Αυγούστου του 1886. Ο Βάντεμπεργκ το έσκασε στο εξωτερικό. Η βουλγαρική εθνοσυνέλευση εξέλεξε ηγεμόνα τον αδερφό του Γεωργίου Α' των Ελλήνων, Δανό πρίγκιπα Βάλντεμάρ, που αρνήθηκε το στέμμα. Στις 25 του Αυγούστου, η ηγεμονία προσφέρθηκε στον πρίγκιπα Φερδινάνδο του Σαξ - Κομβούργου. Αυτός δέχτηκε αλλά ο Βάντεμπεργκ επιχείρησε την δική του παλινόρθωση τον Σεπτέμβρη. Συνάντησε τη Ρωσία στον δρόμο του κι αποχώρησε οριστικά.

Από την εποχή αυτή άρχισε να φουντώνει ο βουλγαρικός εθνικισμός και να στρέφεται ενεργά ενάντια στους Έλληνες της Μακεδονίας και της Θράκης, καθώς σωστά θεωρούσε πως ο Ελληνισμός ήταν ο κυριότερος ανταγωνιστής στην διαδοχή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το Βουλγαρικό κομιτάτο ιδρύθηκε το 1893.

Η τύχη της Βοσνίας

Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου ανατράπηκε σχεδόν αμέσως στο Βερολίνο αλλά όχι σε ότι αφορούσε την υπαγωγή της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης στην Αυστρία. Ο πρωθυπουργός της Πρωσίας, Ότο Βίσμαρκ, είδε την περίπτωση ευνοϊκή για τα σχέδια του πανγερμανισμού που συγκρουόταν με τον ρωσικό πανσλαβισμό.

Όσο να πέσουν οι τελικές υπογραφές στις συνθήκες του Αγίου Στεφάνου και του Βερολίνου, τα αυστριακά στρατεύματα συγκεντρώνονταν στην Δαλματία και στη Σλαβονία. Στις 29 Ιουλίου του 1878, πέρασαν τα σύνορα, εισβάλλοντας στα βοσνιακά εδάφη σε τρεις φάλαγγες. Η Ερζεγοβίνη υπέκυψε μάλλον εύκολα. Οι μουσουλμάνοι της Βοσνίας όμως αντιστάθηκαν σθεναρά. Μαζί τους συντάχθηκαν και τα εκεί τουρκικά στρατεύματα (27 τάγματα και οκτώ πυροβολαρχίες) που δεν είχαν προλάβει να πάρουν διαφορετικές οδηγίες. Μέσα από τον ρωμαϊκό δρόμο του Νοβιπαζάρ, ο Μουκτεζά εφέντης κατέφθασε μαζί με στρατό από Αλβανούς και ανέλαβε αρχηγός των επιχειρήσεων.

Οι Αυστριακοί συνάντησαν τρομερή αντίσταση αλλά, στις 19 Αυγούστου, κατόρθωσαν να μπουν στο Σεράγεβο όπου οι Βόσνιοι μάχονταν από δρόμο σε δρόμο. Στις 22, με διαταγή του αυτοκράτορα της Αυστρίας, Φραγκίσκου Ιωσήφ, τρία νέα σώματα στρατού μπήκαν στην Βοσνία. Τον Οκτώβρη, κατόρθωσαν να θέσουν την Βοσνία κάτω από τον έλεγχό τους. Με τους Οθωμανούς τα βρήκαν ως προς την διοίκηση με συμφωνία που υπογράφηκε στην Κωνσταντινούπολη (21 Απρίλη του 1879). Για τα θρησκευτικά ζητήματα, υπογράφηκε συμφωνία με τον πατριάρχη Κωνσταντινούπολης, Ιωακείμ Γ': Η Αυστρία θα πρότεινε τρεις, από τους οποίους το πατριαρχείο θα εξέλεγε ένα μητροπολίτη. Στα 1881, υπογράφηκε το διάταγμα για την υποχρεωτική θητεία χριστιανών και μουσουλμάνων στον αυστριακό στρατό.

Ελληνική ανασυγκρότηση

Μετά το 1875, οπότε καθιερώθηκε η αρχή της δεδηλωμένης, ο Χαρίλαος Τρικούπης ξανάγινε πρωθυπουργός πολλές φορές, με την ψήφο του λαού. Προχώρησε σε μια ηράκλεια προσπάθεια να αναδιοργανώσει το κράτος, έθεσε την διακίνηση του πετρελαίου σε κρατικό μονοπώλιο (του κόλλησαν γι' αυτό το επίθετο «ο Πετρέλαιος»), άνοιξε την διώρυγα της Κορίνθου, ανέπτυξε τους σιδηροδρόμους, εκμεταλλεύτηκε τους φυσικούς πόρους της χώρας, αποξήρανε την Κωπαΐδα, κατασκεύασε δρόμους, αναδιοργάνωσε το στράτευμα, εξόπλισε το ναυτικό με τρία θωρηκτά κι αύξησε τα έσοδα του κράτους. Για να επιτύχει όλ' αυτά, αύξησε υπέρμετρα τους φόρους και δυσαρέστησε τους ψηφοφόρους, που τον καταψήφισαν (1885). Πρωθυπουργός έγινε ο άσπονδος αντίπαλός του, Θεόδωρος Δεληγιάννης.

Ήταν η εποχή των γεγονότων στην Ανατολική Ρωμυλία. Οι διαδηλώσεις και οι φιλοπόλεμοι λόγοι του Γεώργιου Α' ανέβαζαν τους τόνους. Κατά την βουλγαρική πρακτική, οι Κρητικοί επέδωσαν στον πρόξενο της Ελλάδας στα Χανιά ψήφισμα για την ένωση της Κρήτης. Οι Άγγλοι κινητοποιήθηκαν άμεσα και συνέστησαν αυτοσυγκράτηση. Ο Δεληγιάννης απάντησε ότι η Ελλάδα πήρε λιγότερα από όσα της επιδίκασε η συνθήκη του Βερολίνου, ενώ η Βουλγαρία περισσότερα. Λησμόνησε, όμως, τη λαϊκή ρήση που διδάσκει ότι «στη βράση κολλάει το σίδερο». Οι διαδηλώσεις σε Αθήνα, Πειραιά, Ναύπλιο, Σύρο και Σπάρτη φούντωναν, αλλ' όταν η κυβέρνηση αποφάσισε να δράσει, ήταν αργά. Το ζήτημα της Ανατολικής Ρωμυλίας είχε ρυθμιστεί κατά τις βουλγαρικές επιθυμίες και οι μεγάλοι δεν ήταν διατεθειμένοι να επιτρέψουν κι άλλη μείωση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Τέλη Απρίλη του 1886, οι πρεσβευτές Αγγλίας, Αυστρίας, Πρωσίας, Οθωμανικής αυτοκρατορίας, ακόμα και της Ιταλίας, μάζεψαν το προσωπικό τους και αποχώρησαν από την Αθήνα. Οι

στόλοι των μεγάλων δυνάμεων απέκλεισαν τα παράλια από τον Μαλέα ως το πιο βόρειο σημείο του ελληνικού κράτους, ενώ στην ελληνοτουρκική μεθόριο συγκεντρώνονταν τουρκικά στρατεύματα και τα συνοριακά επεισόδια κλιμακώνονταν επικίνδυνα. Η κυβέρνηση Δεληγιάννη παραιτήθηκε. Η νέα ξανάφερε τα πράγματα στην κατάσταση πριν από το κρητικό ψήφισμα της ένωσης με την Ελλάδα.

Ο Τρικούπης επανήλθε πανίσχυρος (1886), ολοκλήρωσε την οικονομική αναδιοργάνωση της χώρας, έβαλε νέους φόρους και καταψηφίστηκε (1890). Η κυβέρνηση Δεληγιάννη ανέτρεψε όλα, όσα ο Τρικούπης κατάφερε. Ο πληθωρισμός, που κάλπαζε, την έριξε. Προηγήθηκαν ένας ακόμη ξεσηκωμός στην Κρήτη, που οδήγησε στον περιορισμό των προνομίων (1889), κι ο γάμος του διαδόχου Κωνσταντίνου με την πριγκίπισσα Σοφία, αδερφή του Γουλιέλμου Β' της Πρωσίας (15.10.1889). Ο γάμος αυτός δημιούργησε περιεργές καταστάσεις, καθώς οι Πρώσοι μεσολάβησαν, ώστε Έλληνες και Τούρκοι να τα βρουν. Ο σουλτάνος πρόσφερε στον βασιλιά των Ελλήνων το διαμαντοκόλλητο παράσημο Ιμτιγιάζ κι ο Γεώργιος Α' παρασημοφόρησε τον Αμπντούλ Χαμίτ Β' με τον μεγαλόσταυρο του Σωτήρος (1891). Το 1892, ο Τρικούπης επανεκλέχτηκε πανηγυρικά. Έμεινε πρωθυπουργός για τρία χρόνια και παραιτήθηκε, επειδή δεν μπόρεσε να συνάψει δάνειο: Οι δανειστές ζητούσαν να επιβάλουν οικονομικό έλεγχο στην χώρα αλλά ο Τρικούπης αρνιόταν. Στις εκλογές του 1895, δεν βγήκε ούτε βουλευτής. Αποχώρησε πικραμένος στις Κάνες όπου και πέθανε (Απρίλης του 1896).

Ο πόλεμος του 1897

Καθώς η παγκόσμια κοινή γνώμη είχε την προσοχή της στραμμένη στις σφαγές των Αρμενίων από τους Τούρκους, οι πιέσεις στην Κρήτη ξανάρχισαν να φορτίζουν την ατμόσφαιρα. Τον Σεπτέμβρη του 1895, οι Κρητικοί ξεσηκώθηκαν για μια ακόμη φορά. Η ελληνική κυβέρνηση συνέστησε ψυχραιμία, καθώς οι διεθνείς συγκυρίες εξακολουθούσαν να είναι αρνητικές. Άλλωστε, η κυβέρνηση Δεληγιάννη έδινε εξετάσεις με τους πρώτους διεθνείς Ολυμπιακούς αγώνες, που αναβίωσαν μετά από 1500 χρόνια και πραγματοποιήθηκαν την άνοιξη του 1896 στην Αθήνα.

Τον Γενάρη του 1897, στην ύπαιθρο της Κρήτης ξέσπασαν συγκρούσεις ανάμεσα σε χριστιανούς και μουσουλμάνους, ενώ στα Χανιά σημειώθηκαν εμπρησμοί ελληνικών περιουσιών. Η Ελλάδα θεώρησε πως είχε φθάσει η στιγμή να δοθεί οριστική λύση στο

ζήτημα. Ο ελληνικός στόλος κατέπλευσε στη μεγαλόνησο κι ο στρατός αποβιβάστηκε στο Κολυμπάρι (Χανίων), όπου ο συνταγματάρχης Τιμολέοντας Βάσος ανακοίνωσε την κατάληψη της Κρήτης «εν ονόματι του βασιλέως» (1 Φλεβάρη του 1897). Οι μεγάλες δυνάμεις έσπευσαν να συνεννοηθούν μεταξύ τους. Μια διακοίνωση (2 του Μάρτη) καλούσε την ελληνική κυβέρνηση να αποσύρει τον στρατό από το νησί και υποσχόταν να δοθεί στους Κρητικούς αυτονομία. Η ελληνική κυβέρνηση απάντησε ότι θεωρούσε τη λύση ανεπαρκή. Ο Τούρκος στρατηγός, Ετέμ πασάς, έφθασε με στρατεύματα στην ελληνοτουρκική μεθόριο, ενώ ο διάδοχος του ελληνικού θρόνου, Κωνσταντίνος, διορίστηκε αρχηγός της στρατιάς στην Θεσσαλία (29 του Μάρτη). Στις 17 του Απρίλη, ένα συνοριακό επεισόδιο (τουρκική απόπειρα να καταληφθεί ένας ελληνικός λόφος) έδωσε την αφορμή στην Οθωμανική αυτοκρατορία να κηρύξει τον πόλεμο στην Ελλάδα.

Οι πολεμικές επιχειρήσεις ήταν οδυνηρές για τον ελληνικό στρατό. Στις 23 Απρίλη του 1897, οι Τούρκοι κυνηγούσαν τους Έλληνες μέσα στη Θεσσαλία. Στις 25, πήραν τη Λάρισα και κατέβαιναν στη Λαμία. Η κυβέρνηση Δελγιάννη παραιτήθηκε για μια ακόμα φορά. Η νέα κυβέρνηση (Δ. Ράλλη) ανακάλεσε τον ελληνικό στρατό από την Κρήτη (9 Μάη του 1897) και ζήτησε τη μεσολάβηση των μεγάλων δυνάμεων. Στις 20 του Μάη, υπογράφηκε η ανακωχή. Η συνθήκη ειρήνης (Κωνσταντινούπολη, 4 Δεκέμβρη του 1897) επανέφερε τα πράγματα στην πριν από τον πόλεμο κατάσταση, με μικρές ευεργετικές για την Οθωμανική αυτοκρατορία διευθετήσεις στη μεθόριο. Κι ακόμα, η Ελλάδα υποχρεωνόταν να καταβάλει πολεμική αποζημίωση 4.000.000 τουρκικών λιρών.

Στα 1898, η Κρήτη ανακηρυσσόταν αυτόνομη περιοχή κάτω από την επικυριαρχία του σουλτάνου. Ύπατος αρμοστής ορίστηκε ο πρίγκιπας Γεώργιος, γιος του Γεωργίου Α' των Ελλήνων.

(τελευταία επεξεργασία, 8 Φεβρουαρίου 2021)